

Dış İlişkiler Başkanlığı

26 Mart 2021

AB Liderler Zirvesi; 25/26 Mart 2021

AB Liderler Zirvesi 25/26 Mart 2021 tarihlerinde TVC yöntemiyle yapılmıştır. ABD Başkanı Biden da zirvenin bir bölümüne iştirak etmiş ve AB liderleriyle görüşmüştür. Gündemde AB iç ve dış gelişmelerine dair çeşitli maddeler bulunmasına rağmen, bilhassa Doğu Akdeniz'deki durumun ve Aralık 2020 Zirvesi sonrasında AB-Türkiye ilişkilerinin değerlendirilmesi Türkiye bakımından şüphesiz Zirvenin en önemli bölümü olmuştur.

Liderler Zirvesi öncesinde Türkiye-AB ilişkilerinin genel durumuna dair son gelişmelerin de bu vesileyle hatırlanmasında yarar görülmektedir.

AB Liderler Zirvesi'ne Gidilirken / 25 Mart öncesi durum

I. 1/2 Ekim 2020 Özel Zirvesi; Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında doğan gerginlik geçtiğimiz yaz aylarında giderek bölgesel bir mahiyete dönüşmüş ve Türkiye; Yunanistan ve GKRY ile diğer bazı bölge ve bölge dışı ülkenin de yer aldığı geniş bir cephe ile karşı karşıya kalmıştır. Bu cephe içinde yaralan aktörlerden biri de AB olmuştur.

Bu gelişmelerin ışığında 1/2 Ekim 2020'de düzenlenen AB Liderler Özel Zirve'sinde D. Karadeniz ve Türkiye ana maddelerden birini teşkil etmiş, Zirve'de "Türkiye'nin AB üyelerinin egemenlik haklarına saygı duyması gerektiği, aksi takdirde Türkiye'ye karşı bütün seçeneklerin masada olacağı" anlayışı hakim olmuştur. Söz konusu AB Özel Zirvesi'nde;

” AB'nin D. Akdeniz istikrar ve güvenliği stratejik önemde gördüğü,

-Türkiye'nin bölgedeki adımlarının AB'nin çıkarlarına ve uluslararası hukuka aykırı olduğu, AB'nin Yunanistan ve GKRY 'ne tam destek verdiği,

-Türkiye' ye deniz yetki alanları sorununun çözümü hususunda GKRY ile diyaloga girme çağrısı yapıldığı,

-Türkiye ve Yunanistan arasında son olarak kararlaştırılan güven artırıcı önlemlere destek verildiği,

-Yunanistan ve GKRY'ne karşı "illegal faaliyetlerin "durması durumunda AB'nin; Türkiye-AB ilişkilerine yönelik pozitif gündemli bir süreç geliştirme kararında olduğu (Gümrük Birliği'nin güncellenmesi, ticaretin kolaylaştırılması, halktan halka temaslar, yüksek düzeyli temaslar, göç konularında diyalog vb.)

-Buna mukabil söz konusu "ihlallerin" devamı durumunda ise AB'nin, üye ülkelerin (Yunanistan ve GKRY) haklarını korumak amacıyla Türkiye 'ye karşı (AB Anlaşmalarının ilgili yaptırım maddeleri çerçevesinde yaptırımlar dahil) her türlü aracı kullanacağı,

-Konsey'in ayrıca D. Akdeniz gelişmelerini ele almak üzere Çok Taraflı Konferans çağrısı yaptığı,

-Gelişmelerin AB Konseyi'nin 10 Aralık 2020 Zirvesi'nde tekrar ele alınacağı" gibi hususlar da öne çıkarılmıştır.

II. 2020 yılının son dönemine bakıldığında ise özetle;

a. Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2020 günü açıkladığı 2020 yılı Genişleme Strateji Belgesi ve Türkiye Ülke Raporunda Türkiye'nin güya D.Akdeniz'de illegal faaliyetlerde bulunduğu ve bunların gerginliği artırdığı, AB üyelerinin egemen haklarına saygı duyulması gerektiği yer almış,

b. Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları 19 Kasım 2020 toplantısında Türkiye'ye karşı Yunanistan ve GKRY ile dayanışma ilan etmişler,

c. Avrupa Parlamentosu'nda 26 Kasım 2020 günü kabul edilen (631 lehte, 3 karşı ve 59 çekimser) Karar ise Türkiye'nin KKTC Maraş bölgesinde attığı adımları eleştirmiş, Ada'nın birleşmesi için çözümün sadece diyalog, diplomasi ve müzakerelerden geçtiği vurgulanarak Avrupa Konseyi'ne Türkiye'ye karşı ağır yaptırımlar uygulama çağrısında bulunmuş,

d. AB Dışişleri Bakanları Konseyi'nin 7 aralık 2020 günü yapılan Transatlantik ilişkiler, Gürcistan, Venezuela ve Türkiye'de durum gündem maddelerinin ele alındığı toplantısında; Türkiye ile ilgili olarak "gelişmelerin izlendiği " belirtilmiş, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi de Türkiye'nin "dış politikasında (ekim liderler Zirvesi'nden bugüne kadar) herhangi bir temel değişiklik olmadığını, AB'nin yapıcı diyalog önerilerine karşı Türkiye'nin tutumununun 10 aralık AB Liderler Zirvesi'nde ele alınacağını " açıklamıştır.

e. Özetle; bu gergin ortamda 10 Aralık 2020 Zirvesi'ne gidilirken, AB Liderlerinden taraflar arası ilişkilerde yeterince olumlu gelişmeler sağlanamadığı, (Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Borrell) Zirve'nin AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği bakımından dönüm noktası olacağı mesajları gelmiştir.

10 Aralık Zirvesi öncesinde AB Liderlerinin Türkiye'ye karşı yaptırımlar uygulanabileceği gibi tehditvari beyanları da görülmüştür.

Türk tarafı ise olası yaptırımlar konusunda en üst düzeyde "...AB yaptırımlarının Türkiye'yi çok ırgalamayacağı" mesajını vermiştir.

III. AB Yaptırımları ne demektir? Bilindiği üzere, Ekim 2020 Zirvesinde AB; Türkiye'ye karşı bütün araçları kullanabileceğini beyan ederken TEU (AB Anlaşması) ile TFEU (ABİA)'nin ilgili yaptırım maddelerine de atıfta bulunmuştur.

AB; DİGP Yüksek Temsilcisi ve Komisyon'un ortak önerileri ile nitelikli çoğunlukla (üye sayısının %55'i ve de AB nüfusunun %65'i olacak şekilde) AB dışı üçüncü ülkelere, kişilere, şirketlere, kurumlara vb. karşı kısmi ve bütün olarak ekonomik mali ilişkilerin azaltılması, durdurulması kararı alabilir.

Bunlar özetle; seyahat yasakları, silah-hassas malzeme ambargoları, mali varlıkların dondurulması, ticaret yasaklamaları şeklinde olabilmektedir. Bu yaptırımlar AB vatandaşlarını ve AB'de yerleşikleri veya buralarda ticaret yapanları bağlamaktadır. Bugün için AB'nin uygulamakta olduğu 40 kadar farklı yaptırım rejimi mevcuttur.

Halihazırda AB'nin Doğu Akdeniz gelişmeleriyle bağlantılı olarak yaptırım uyguladığı bazı Türk vatandaşları da bulunmaktadır.

IV. AB Konseyi 10 Aralık 2021 Liderler Zirvesi; Gergin bir siyasi ortamda düzenlenen Zirve'nin gündeminde Covid19'a karşı eşgüdümün artırılması, iklim değişikliği, ticaret, güvenlik ve dış ilişkiler gibi maddeler yer almıştır. Şüphesiz D. Akdeniz gelişmeleri ve AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği maddesi en önemlisidir.

10 Aralık 2020 AB Liderler Zirvesi Sonuç Bildirisine bakıldığında;

-Yaptırım uygulanan Türk vatandaşları listesine bazı yeni isimlerin eklenmesi,

-AB Komisyonu'nun Mart 2021'e kadar Türkiye ile ilgili yeni bir Rapor hazırlaması

-Çok taraflı bölgesel Konferans konusunda çalışmaların devamı ve

-Kıbrıs-Maraş bölgesinin açılışı nedeniyle Türkiye'nin kınanması ve AB'nin Türkiye-D. Akdeniz konularında ABD ile eşgüdüm içinde bulunması gibi hususların öne çıktığı görülmüştür.

V. Öte yandan; AB Konseyi'nin insan hakları alanında 7 Aralık 2020 günü küresel insan hakları yaptırımlar rejimi tesisini öngören bir Karar alması ve

bir Yönetmelik kabul etmesi son derece önemli olmuştur. Buna göre dünyada ciddi insan hakları ihlalleri, işkence, keyfi tutuklama, soykırım, insanlığa karşı suçlar vb. nedenleriyle ilgili şahıs, kuruluş ve devletlere karşı çeşitli yaptırımlar uygulanacaktır.

Nitekim, AB Büyükelçilerinin 11 Mart 2021 toplantısında 6 ülke insan hakları ihlalleri nedeniyle yaptırıma tabi tutulmuştur. Bunlardan Çin'in D. Türkistan'daki uygulamaları nedeniyle bazı Çinli yetkililere de yaptırım uygulanacaktır.

Bu rejimin tesisi önemlidir. Zira önümüzdeki dönemde AB'nin dış dünya ile küresel ölçekteki ilişkilerinde insan hakları odaklı yaptırımların temelini bu yeni düzenleme teşkil edecektir.

VI. AB Liderlerinin Aralık 2020 / 25 Mart 2021 Zirveleri arasındaki dönemde;

-Türkiye-Yunanistan arasında 2 tur istikşafi görüşmeler yapılmış, (25 Ocak İstanbul-16 Mart Atina) (Bu arada kullanılan terminolojinin değiştiği, 61 tur İstikşafi/Exploratory olarak nitelen görüşmelerin bu kez Ankara'da İstişari/Consultative olarak tanımlandığı dikkat çekmiştir. Bu tanım farkının herhangi bir anlam içerip içermediği bilinmemektedir)

-Freedom House başta olmakla çeşitli insan hakları raporlarında Türkiye en alt sıralarda yer almayı sürdürmüştü,

-Kıbrıs'la ilgili önümüzdeki ay Cenevre'de BM himayesinde bir **gayri resmi** buluşma yapılması kararlaştırılmış,

-Türkiye-ABD ilişkilerinde normalleşmeye yönelik herhangi bir süreç başlatılmadığı gibi Vaşington'dan gelen çeşitli mesajlarla Türkiye hemen her alanda hedef alınmaya devam edilmiş,

-Türkiye'nin NATO içindeki sıkıntılı durumu devam etmiş (2030 NATO Vizyon Raporu)

-Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda 11 Mart 2021 günü Suriye ihtilafının 10. Yıldönümü başlığıyla kabul edilen Karar'da Türkiye'ye (keza Rejim, Rusya ve İran'a karşı) yönelik ağır suçlamalar da yer almış, Türkiye bilhassa K. Suriye'ye müdahaleleri vb. nedeniyle suçlanmış, bölgeden Y. Karabağ'a milis sevk etmekle de itham edilmiş,

-S400'lerin akıbeti konusu Türkiye-ABD-NATO ekseninde en önemli konulardan biri olmayı sürdürmüştür.

VII. 25/26 Mart 2021 AB Zirvesi; Yukarıda **özetlenen** şartlar altında yapılan Zirve'nin gündemi;

- Covid19, Tek Pazar, AB sanayi politikaları, dijital dönüşüm ve ekonomi
- Dış politika alanında ise D. Akdeniz'de durum, ABD-AB iş birliği ve Rusya ile ilişkiler olmuştur.

Zirve öncesinde hazırlık mahiyetinde, **22 Mart 2021 Dışişleri Bakanları toplantısında** da AB içi ve Türkiye ile ilişkiler dahil çeşitli AB dış politika gündem maddeleri değerlendirilmiştir. Bunlar arasında Rusya, Venezuela, “Batı” Balkanlar, Gürcistan ve Myanmar'da durum gibi başlıklar da bulunmuştur.

İnsan hakları AB'nin önümüzdeki dönem dış politikasının önemli unsurlarından olacaktır. Bu çerçevede Bakanlar toplantısında insan hakları ihlallerinden ötürü Myanmar, Eritre, Çin, Libya vb. gibi ülkelerden bazı yetkililere yaptırım uygulanması kararı alınmıştır.

Yüksek Temsilci Borrell tarafından hazırlanan AB-Türkiye ilişkileri raporunun değerlendirilmesi yapılmış, genelde dengeli olarak nitelenen çalışmaya bazı hususlar dışında Yunan tarafından da herhangi bir aşırı tepki gelmemiştir. İlişkilerin gelecek dönemini ele alan rapor 25/26 Mart 2021 Liderler Zirvesine sunulmuştur.

25 Mart Liderler toplantısında ise;

AB içinde; Covid19'la mücadelede aşı üretimi, ulaştırılması ve uygulanmasının öneminden hareketle, AB içi ve küresel iş birliğinin güçlendirilmesi ve

Güçlü Tek Pazarın, AB sanayisinde rekabetin, gelecek dönemde yapay zekanın, Avrupa'nın dijital on yıllara hazırlığının önemi, Avro'nun güçlendirilmesi gibi konu ve gelişmeler ele alınmıştır.

AB dış politikası alanında ise;

-AB-ABD ilişkileri ve iş birliğinin otoriter yönetimlere karşı mücadele boyutunda da güçlendirilmesi (Başkan Biden-AB Liderleri görüşmesi)

-AB-Rusya ilişkileri hakkında önümüzdeki dönemde kapsamlı bir stratejik toplantı yapılması üzerinde mutabık kalınmıştır.

Geçmiş notlarımızda da bahsedildiği üzere Doğu Akdeniz gelişmeleri ve AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği Türkiye bakımından Zirvenin en önemli konusu olmuştur.

Yüksek Temsilci Borrell ile AB Komisyonu'nun hazırladığı “Türkiye Raporu” değerlendirilmiştir. Müzakereler neticesinde;

- Türkiye ile karşılıklı yarara dayalı iş birliğinin geliştirilmesinin önemi, son dönemde “illegal” arama faaliyetlerinin durdurulmasının ve Türkiye ve Yunanistan arasında görüşmelerinin başlamasının memnuniyetle karşılandığı,
- Türkiye'nin yapıcı iş birliğinin devamı halinde AB'nin geri döndürülebilir, kademeli ve orantılı bir iş birliğine hazır olduğu,
- Tarafların çeşitli alanlarda iş birliği üzerinde çalışabileceği,
- Türkiye'nin yeni kışkırtmalardan ve uluslararası hukuku ihlallerden kaçınması gerektiği,
- Türkiye'de hukukun üstünlüğü, temel haklar konusundaki gelişmelerden endişe duyulduğu,
- Kıbrıs sorununun ilgili BMGK kararları esasında çözülmesi gerektiği belirtilmiş ve
- Bütün bu konulardaki gelişmelerin haziran ayındaki Zirve'de tekrar ele alınması kararlaştırılmıştır.

Sonuç; Türkiye-AB ilişkileri 60 yılı aşkın tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşamaktadır. Son dönemde bu durumun ağırlık merkezini Türkiye-Yunanistan-Doğu Akdeniz gerginliği teşkil etmiştir. Bununla birlikte ilişkilerin mevcut durumunda her iki tarafa da düşen yükümlülükler bulunmaktadır.

2004 genişlemesinde Türkiye'yi dışarıda tutan, GKRY'ni ise içine alan, AB-Türkiye arasında müzakere fasıllarının açılmasını GKRY'nin baskılarıyla durduran, sadece mülteciler gibi sorunlar doğduğunda Ankara'yı muhatap alan AB'nin Türkiye ile ilişkilerinin geleceğine dair net bir tutum veya stratejisi bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. Bir grup ülkeler pozitif gündem odaklı olarak ilişkilerin önünün açık tutmayı savunurken, farklı yaklaşan bir grup ise bilhassa Yunan/GKRY tarafının baskılarına açık davranmaktadır.

Yakın/orta vadede AB'ne tam üyelik gibi bir perspektifin gerçekçi olmadığını da söylemeliyiz.

Bu son Zirvenin de bu durumu teyit ettiğini düşünüyoruz. Özetle; belirsizlik ve hedefsizlik, ilişkileri önümüzdeki dönem gelişmelerine göre değerlendirme yaklaşımı.

Ayrıca; Türkiye ile iş birliğinin geleceğini büyük ölçüde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tutumuna ve Yunanistan/GKRY ile ilişkilerinin durumuna bağlı gören ve tehdit söylemlerinin de sürdüren AB'nin son Liderler Zirvesi de bunun ortaya koyan en güncel örneklerden birini teşkil etmiştir.

Bütün bu görünüm içinde “Türkiye’nin AB üyeliğini stratejik bir hedef olarak koruması, AB gündeminin iç politika malzemesine dönüştürülmemesi, iki taraf arasında yeni bir dönemi başlatacak güçlü siyasi adımların atılması ve nihayet AB ile ilişkilerin tam üyelik hedefinden uzaklaşmadan, ancak Türkiye’nin temel dış politika parametrelerini de önceleyen bir anlayışla yürütülmesi gerekir” (Bütün bu hususlar Parti Programının ilgili “VII. Dış Politika ve Milli Savunma; Uluslararası Düzenin Öznesi“ başlıklı bölümünde kapsamlıca işlenmektedir)

*****